

¡BOMBA!

Vida y muerte en la balanza,
y penumbra bajo escombros;
México lleva en los hombros,
contra el temblor, esperanza

K'uintsil

Edición de fin de semana, del viernes 10 al domingo 12 de febrero de 2023

CAMPECHE · YUCATÁN · QUINTANA ROO · AÑO 8 · NÚMERO 1922 · www.lajornadamaya.mx

Le je'ela' juntúul ch'íich' kaja'an tu jáal ja'ilo'ob U Petenil Yuactán. U sientifikoil K'aaba'e' *Fregata magnificens*. Nuukatako'ob, le beetike' séeb u yila'al wa leti', kex ma' jach táaj suuk u yila'ali', mix xan ku t'úuchulo'ob kaabal; óoli' mantats' ku máan u xik'nal yéetel kéen éemeke' ku beetik ti'al u jaantik kayo'ob. Suuk u múuch' yantal yéetel uláak' u yéet ch'íich'il.

"U xaaw le ch'íich'a' kóom, le beetik ma' suuk u yéemel t'úuchuli'. Ti'al túun u béeytal u janale' ku yookol, le beetik pata'an u k'aaba' xan beey piratáa, tumen ku yokoltiko'ob kay ti' jchuk kayo'ob yéetel p'onto'ob", tu tsikbaltaj Yazlin Marrufo, jbioología ku meyaj tu pláanetarioil Cancún, Ka'Yok'.

U neje' chowak; kéen xik'náalnake' juul boox u yila'al, ba'ale' u xiibile' chak u tseem yéetel u xch'uupile' sak; le maas táankelemo'obo' yaan u sakil u poolo'ob yéetel uláak' tu'ux ti' u wiinkilalo'ob, ba'ale' ku sa'atal kéen xuulako'ob.

U ya'abtale' ku yúuchul lalaj ka'ap'éel ja'ab, ts'o'okole' ma' ya'ab u ye'eli'. Kéen too'ok u mejenile' ku xántal tak bolonp'éel winal tu kaláanta'al le chan ch'íich'o' tak kéen líik'ik u xiik'.

Je'el u k'uchul u p'is maanal jump'éel meetróo yéetel u aaltalo'ob maanal jump'éel kilo. U koje' chowak yéetel óol loochol u puuntail. U jejeláasil magnificense' leti'e' ku yila'al Caribe Mexicano.

CHIMAY,

CH'ÍICH' JACH SUUK U YANTAL JÁAL JA'

ANA RAMÍREZ
OOCHEL DANYGL

ESPECIAL: FAUNA NUESTRA | P. 45 TAK 47